

Dánielisz Endre

BIHARDIÓSZEGI TÁNCALKALMAK

A község fekvése

Bihardiószeg (Diosig) a Tiszántúl keleti peremén, a Berettyó lapályán fekszik, és Észak-Bihar Érmellék nevezetű tájegységéhez tartozik. Határának háromnegyed részét síkság, negyedét pedig lankás dombok alkotják. 1919-től Románia része. A román–magyar országhatár a községtől 10–12 km-re húzódik nyugati irányban, keleten pedig a központtól mintegy 2 km-re vonul el a Nagyváradot Szatmárnémetivel összekötő vasútvonal és műút. Nagyvárad, a megye székhelye ide 32 km távolúságra fekszik, déli irányban.

Községünk mellett folydogál az ingadozó vízhozamú *Ér*, amelyet 1966–1970 között szabályoztak, szűk mederbe tereltek. Korábbi állapotát Ady Endre örökítette meg találóan:

*Az Ér nagy, álmos, furcsa árok,
Pocsolvás víz, sás, káka lakják...*

A múlt

Ez a víz *Anonymus* Gestájában Omsó-ér néven szerepel. Árpád vezér és seregei a Szamos folyótól a Körösig meghódították ezt az országrészt, majd „nekiindulva lefelé jöttek egy Omsó-ér nevű víz mellett és a Szerepmocsárhoz értek”.¹ Eszerint az Érmelléket – melynek Bihardiószeg is része – a kora Árpád-kor óta magyarok lakják. Viszont az erek és víztükrök uralta barátságtalan táj előnyt is jelentett a megtelepedőknek: főleg állatvilágával megélhetést kínált az emberek számára; továbbá megtartó erőt képviselt, hiszen ingoványos, nádrengetegbe vesző útjait csak ők ismerték valójában. Rejtőzésük a túlélést, a megmaradást jelentette.

Történetére vonatkozó első adatunk 1277-ből származik, amikor birtokosa, a Gutkeled nembeli Drug (Dorog) fia az egyedi monostort leromboltatta és köveiből Diószegen várat, tornyot építtetett. Bunyitai szerint „már az egyedi apátságot alapító barátok mint várost találják Diósz eget a XI. században”. Károly Róbert idejében azt jegyezték róla fel, hogy „Diószeg oppidum. Parochia vigit” – idézi a helység első monográfusa.² Nevét az 1332–1337-es pápai tizedjegyzékben is megtaláljuk.³

A Diószeg elnevezés magyarázata Kiss Lajos etimológiai szótárában nem szerepel. A dió honfoglalás előtti, török jövevényt, láthatóan ehhez kapcsolódik. Utótagja, a -szeg is teljes értelmű: tájszóként a falu valamely részét jelenti (alszeg, felszeg). Molnár János némileg eltérően jellemzi: diós zug – Diószeg.⁴ (Csupán érdekességként fűzöm a fentiekhez egy idős adatközlőm érvelését: Diószeg – „diós szín – rígen itt sok olyan fedett színt íptettek, ahun a diót szárították”.)

1551-ben Fráter György püspök és Ferdinánd király megbízottjai itt írták alá azt az egyezményt, amely kötelezte Izabella királynőt, hogy adja át a Szapolyaiak országát a Habsburgok javára. Ebben a században a helységet és környékét a Forgách és a Makó család birtokolja.

Neve akkor kerül be a magyar história aranykönyvébe, amikor – 1604. október 15-én éjjel – Bocskai hajdúi Álmosd és Diószeg között Petz császári generális túlerőben lévő hadát megfutamították. Közismert, hogy Bocskai eme győzelmével kezdődött el dicsőséges szabadságharca Erdély függetlenségéért és a protestánsok vallásszabadságáért.

E vidék már korábban, a XVI. század második felében kálvinistává lett. Scholája száz év múltán a Debreceni Református Kollégium partikulája.

A törökök 1692-es kiűzését követően ismét benépesült az Érmellék. Az új birtokos, Lichtenstein herceg Erdély több vidékéről toborzott zseléleket, közöttük románokat is. Így kerültek a faluba az első román nemzetiségűek a XVIII. század elején.⁵

A község gazdasági fejlődését és lakóinak anyagi helyzetét lényegében két tényező határozta meg: a kezdeti időkben kialakult s a későbbiek folyamán gyarapodó nagybirtok, másrészt pedig szőlő és gyümölcsös telepítése a községtől keletre húzódó dombokon. Ez utóbbi időpontjára hiteles adataink nincsenek. A szájhagyomány szerint az első szőlővesszőket a törökök hozták. Adatközlőm arról is beszélt, hogy a község határában húzódó cserhádi erdőséget 1763-ban kiirtották és helyére szőlőt ültettek.⁶ A kezdetekről egy újabb magyarországi kiadvány azt állítja, hogy Észak-Bihar (Konyár, Esztár stb.) „szőlőművelése kb. kettő és fél századra nyúlik vissza; némely községé még ennnyire sem”.⁷ E dolgozat első változatának elkészülte (1972) óta olyan adatokra találtam, amelyek még a Nagy Gábor említette évszámot is megelőzik és a XV. századig lépnek vissza a történelemben.⁸

Az itteni nagybirtok utolsó gazdái a Zichy grófok voltak, akik más vidékekről hoztak mesterembereket, jószágigazgatókat, s így az addig egy-

séges parasztkultúra felbomlott, keveredett, változáson ment át. Bizonyára e képzett szakembereknek köszönhető a diószegi szőlőművelés, borszárdalkodás későbbi fejlettségének messze ható híre. Ezt öregbítette az általuk létesített és 1870–1968 között folyamatosan működő vincellérképző iskola, majd az ezt felváltó szőlészeti szakiskola.

A polgárosodás jelei helységünkben korán felfedezhetők. 1798-ban létesül az első könyvnyomda, amely tulajdonosa, Medgyesi Pál halála után megszűnt. 1788-ban három malom, három olajütő, téglagyár, hitel-szövetkezet tevékenykedik, s említenek egy kénes vizű gyógyfürdőt is. 1842-ben már létezett olvasóegylet (kaszinó), a 80-as években ipartestület, tűzoltó-egyesület, megannyi bizonyítéka az említett társadalmi átalakulásnak. A monográfiaíró meg is jegyzi: „a földművelők, úgymint iparosok nagy számban járatnak, olvasnak politikai, társadalmi és ismeretterjesztő lapokat. Városunk lakossága általában felvilágosultnak mondható”.⁹

Az itteniek vallási hovatartozásáról s így nemzetiségi megoszlásáról 1885-ből a következő adatokkal rendelkezőnk:

Diószeg összlakossága 5490 lélek, ebből:¹⁰

református	4595
katolikus	360
görögkeleti	299
izraelita	236

Az első világháborút követő uralomváltás, majd földosztás nyomán a nagybirtok egy részén 1926-ban létrehozzák a Mihai Bravu települést a Belényes környékéről, pontosabban Magyarcséke (Ceica) mellékéről toborzott román lakossággal. Diószegen 1923-ban alakul meg a kolonisták telepe.

1945 előtt a földterület 88%-a még mindig a nagybirtokos és a középgazdák kezében volt. Az újabb földreform során (1946) 462 hektárt osztottak szét a vagyontalanok és a szegényparasztek között, míg 305 hektárt az Ér lecsapolása nyomán nyertek, amit szántóvá alakítottak át.¹¹

A jelen

1972-ben Bihardiószeg lakói főként földműveléssel, szőlő- és gyümölcsstermesztéssel foglalkoztak. A Crișana Tsz keretében 205 család 650

hektár területen gazdálkodott. A dombokon a szőlő mellett többnyire barackot termesztettek, s ebből külföldre is szállítottak. A vasútállomás tőszomszédságában a Vinalcool vállalatnak nagy raktára és pincéi vannak, ahol bort palackoztak és vermutot készítettek, a vállalatnak megváltozott nevén készítenek ma is.

A fiatalok és a középnemzedék jó része Nagyváradra ingázott, szakmunkás- vagy napszámosként. 1964-ben nyolcosztályos általános iskolája új épületet kapott, korábban építették a 600 férőhelyes Művelődési Otthont. Könyvtára 9000 kötetes. Az egykori kastély épületében, a megszűnt szőlészeti szakiskola helyén 1965 után megyei irányítású és hatáskörű Agronómusok Háza működött, ahol továbbképző tanfolyamokat tartottak. 1972-ben megkezdték az új piac, egy kereskedelmi komplexum és az új orvosi rendelő építését, amelyek azóta a lakosság rendelkezésére állnak.

A közel 8000 lakosú Diószeghez mint községközponthoz három falu tartozik: Biharfélegyháza (Roșiori), Mihai Bravu és Biharvajda (Vaida). Ezek össznépessége 1966-ban 3800 személy volt. Lévén, hogy e dolgozatot időmegszakításokkal készítettem, lehetőségem nyílik ideiktatni Bihardiószegnek a '89-es politikai fordulat utáni népesedési helyzetét. Az 1992 elején tartott népszámlálás alkalmával a községközpontban 6237 személyt írtak össze. Nemzetiségi, illetve vallási megoszlásuk a következő:¹²

magyar	3479	református	3382
román	1863	katolikus	400
roma	873	görögkeleti	1573
egyéb	22	egyéb/felekezeten kívüli	882

Bihardiószeg és a néprajztudomány

Közösségünk folklór- és etnográfiai hagyományai mind az utóbbi időkig kívül rekedtek a szakemberek érdeklődési körén. A néprajzi bibliográfiákat átlapozva csupán két ízben bukkanunk Diószeg nevére.¹³ Az egyik néhány határnév magyarázata pontos fonetikai leírásban, népnyelvi adatközlés céljából, a másik kevés tudományos értékkel rendelkező „mese a fonókából”, inkább népnyelvi érdekességekkel.

A Bihar megyei *Miron Pompiliu* Folklorkör magyar tagozata részben e néprajzi fehér foltot eltüntetendő szervezte meg taborát – Fábián Imre újságíró segítségével – 1972 augusztusának első hetében. A tizenegy pedagógus résztvevő a helyi folklór és néphagyomány más-más vetületét

választotta kutatása tárgyául, hogy így teljesebb képet alkothassunk ezek továbbéléséről e városiasodó nagyközségben, és hogy felmérhessük a folklór szerepét a XX. század második felének derekán.¹⁴

A dr. Faragó József kolozsvári néprajzkutató irányította csoport egy-heti munkája nyomán arról győződött meg, hogy Bihardiószeg nem a legideálisabb helység egy néprajzi felmérés számára. A más-más vidékről idevetődött emberek nem élnek oly rég együtt, hogy önálló, közös és sajátos népi kultúrát hozzanak létre. Nagyvárad közelsége (1919 előtt Debrecen hatása is), valamint a piacozók és ingázók nagy száma nemcsak napjainkban, hanem évszázaddal ennek előtte is, a paraszti életformától és kultúrától való tudatos elszakadást magyarázza. Az egykori mezővárosi mivoltra emlékezve, a diószegiekből régóta munkál a vágy, hogy községüket ismét várossá nyilvánítsák. Polgárosultságban és a városi kultúra fejlettségében már most méltók kívánnak lenni e ranghoz.

A fenti tényezők a maguk összességében eredményezték a népi hagyományok elhalványulását, a paraszti élet emlékeitől való távolodást, így nehezítve meg a régmúlt foszladozó emlékeire kíváncsi folkloristák kutató munkáját. Noha a táncszokások meglehetősen állhatatlanoknak bizonyultak és bizonyulnak, a magam számára mégis e tárgykört választottam.

Táncalkalmak

Említettem volt, hogy a vizsgált község néprajzi bibliográfiája szinte a semmivel egyenlő. Így a tánchoz fűződő szokásait a régmúltra vonatkoztatni teljességgel lehetetlen. A legkorábbi adatokat az idős generációhoz tartozóknak, a nyolcvan-egynéhány éveseknek köszönhetem. A folytonosság biztosítása érdekében adatközlőimet úgy válogattam meg, hogy általuk minden korosztály képviselve legyen s így a XIX. század utolsó évtizedétől ottlétünkig (1972-ig) terjedő nyolc évtizedről meglehetősen összefüggő képet kapjak.

Céлом volt a társadalmi fejlődést, változást követő táncalkalmak és -szokások fordulatainak, átalakulásainak figyelemmel kísérése. Feldolgozásukra két lehetőséget láttam magam előtt:

a) 15–25 évet átfogó időszakok keretében mutassam be az éppen akkor élő valamennyi táncszokást;

b) mindeniket külön-külön tárgyalom a maga időrendiségében.

Részben Faragó József tanácsára az utóbbi eljárást választottam, a következő négy tárgykört alakítva ki:

1. munkavégzéssel kapcsolatosak: kaláka, fonóka, paszulyfejtő, kenderdörzsoló, disznótor, aratási ünnepség,
2. a szürettel kapcsolatosak: szüreteléskor a szőlőhegyen, szüreti bál,
3. az emberi élet nagy eseményeihez kapcsolódók: eljegyzés, (csigacsinálás) lakodalom, keresztelő,
4. kimondott táncolási alkalmak: vasárnap délutáni vagy esti tánc, tánciskola és záróvizsga, a jeles egyházi ünnepek táncalkalmai, bálók, egyéb régi és mai alkalmak.

1. Munkavégző táncszokások

A táncalkalmak a kétnemű ifjúság ismerkedésének, barátkozásának értékes lehetőségei, a munkavégző táncok pedig a munkában is találkozó fiúk-lányok közös tánca. Minden nép őstörténetében a táncoknak nem művészeti, hanem társadalmi és kultuszbeli szerepük volt. Ilyen mágikus tartalmuk lehetett a nyári és őszi termésvarázsláshoz kapcsolódó táncoknak. Az idők folyamán a mitikus jelleg teljesen elhalványult, és társadalmi-szórakozási jelentőségük erősödött meg.

A változás és a fogalom tartalmának teljes kicserélődése nyomon követhető a *kalákaként* emlegetett táncalkalom esetében is. „A kaláka – dr. Kós Károly megfogalmazása szerint – a nehéz, sürgős vagy túl egyhangú munkának mások segítségével, közösen végzett formája.”¹⁵ Ez Erdély román és magyar lakosságánál egyaránt gyakori volt, s jelentősége mind a gazdasági, mind pedig a közösségi megnyilvánulások szempontjából hangsúlyozott. Legények és leányok szívesen vettek részt nyári kalákában, mivel ezeket általában tánc követte.¹⁶

Dr. Kós Károly hívta fel a figyelmem a kaláka szó tartalmának változására az idők folyamán. Ez korábban azt jelentette, hogy a közösen végzett munka befejeztével a gazda bizonyos mennyiségű gabonát juttatott a fiataloknak. Ők ezt a „keresetet” átadták a muzikusoknak, akik 20–40 napon át húzták a talpalávalót a kalákában részt vevő fiataloknak. Később ugyanezzel a szóval nevezték az időlegesen és periodikusan végzett munkát, amikor azzal a céllal csoportosultak az ifjak, hogy az egynapi közös arató munkájukért vasárnapi táncot rendezzen számukra a gazda. A fejlődés folyamán egyes vidékeken e fogalom mellől teljesen lekopott a munka képzete, és csupán az ifjúság közös táncát jelentette.

Ez utóbbi jellemzi a diószegiei szóhasználatát is, sőt egy kilenc évtizeddel korábban írt monográfiájában is csak ebben az értelemben szerepel: „kalákák a kétnemű ifjúság vasárnap délutáni multságaként tartatnak”.¹⁷

A kalákával kapcsolatban a következő megkülönböztető vonásokat sorolták fel adatközlőim: – nem sokkal ebéd után kezdődött; – egyazon délután több szabad udvaron is tartották; – rossz idő esetén a csűrbe húzódtak (ha ez nem volt, a tánc elmaradt); – bárki részt vehetett, aki megfizette a belépést; – rendezője néhány, a környéken lakó legény vagy házas gazda, akinek így könnyű lehetősége nyílt bora eladására; – jellege szerint népibb volt, mint a vendéglőben rendezett, meghívós bál.

A kalákás háznál főként az illető faluvég fiataljai találkoztak. Ha valamelyik legény más „környezetbe” ment át, bár onnan ki nem verték, de nem nézték jó szemmel, ha választottukat mulattatta. Hangsúlyozott népi, paraszti jellegéből következik, hogy a kalákában egykor kizárólagosan, 1920 után pedig túlnyomórészt csárdást jártak.

A román lakosság körében is szokásos volt a *clacă* (kláka) rendezése, de míg a magyaroknál már a negyvenes évek végén megszűnt, itt 1969-ig fennmaradt.

Diószegen az aratás nem folyt kalákás szervezésben, s így a másutt ilyenkor szokásos bál sem volt honos. Egyik adatközlőm emlékezete szerint a két világháború között a Zichy-birtokon dolgozók rendeztek *aratási ünnepélyt* búzakoszorús felvonulással, közös ebéddel, de abban már nem volt biztos, hogy tánc is lett volna.

Az uralomváltás után, 1948 és 1965 között – a Megyei Művelődési Osztály biztatására – olykor a Művelődési Otthon vezetője szervezett *aratóbált* a saját épületében. Azonban ez – a terem sajátos díszítésén kívül – nem sokban különbözött az átlagos vasárnapi bálaktól.

Időrendben most a szüreti bál következnek, ám mivel a helybeliek egyik főfoglalkozása a szőlőtermesztés, a hozzá fűződő hagyományok, így a táncolási alkalmak is gazdagabbak az előzőekben bemutatottaknál. Úgy vélem, hogy a szüretelés szokásköre önálló fejezetet kíván, amire ezt követően keríték sort.

Az ősz más közösségi munkaalkalmakat is teremtett. Ilyen volt a *paszulyfejtés* és *kenderdörzsölés* az udvaron, a tornácon vagy a ház előtt. Leányok végezték a munkát, de nótázásukra hamarosan a legények is odasereglettek. Tréfalkozással, dalolással töltötték az estét kilenc óra tájig, de táncra nem került sor. Egyik adatközlőm szerint csak néhány tanya képezett kivételt, ahol csárdást is táncoltak citera- vagy nótaszóra.

„A *fonó* már Árpád-kori szava nyelvünknek; ilyen régi szokás lehet a társas, kalákás *fonó* is. Társasszokás lévén, nem folyhatott le csendben, szórakozás és multság nélkül...”¹⁸ Diőszegen főleg az őszi behordástól a tavaszi, enyhébb napok beköszöntéig tartott. Lányok, fiatalasszonyok gyülekeztek estelente a *fonó*házban, hogy saját kendertermésüket *fonallá* dolgozzák fel. Ahol jókedvű, jóhangú leányok verődtek össze, ott nótaszó is fölhangzott. Olykor – különösen ha egy-két muzsikus is odavetődött vagy éppenséggel citeraszóra – hétköznapi este is táncra perdültek, ami 10–12 óráig eltarthatott. Itt a csárdás lassú és gyors formája volt a gyakoribb, de a húszas években már tangót és foxot is jártak.

1938 előtt – téli vasárnapokon – a *fonó*beli tánc pótolta a szabadtéri kalákát. Délután 4 óra tájt kezdődött és éjfélig tartott. Ahány *fonó*ház, annyi cigánybanda alakult, és minden háznak megvolt a maga fiatalsága. Csak a legények mehettek át más *fonó*ba, bár nem mindig látták ott szívesen őket. A századfordulón a *fonó*kban többnyire csárdást húztak, majd egyre nagyobb teret hódított a hopsz, a mazurka, a valcer, a grájsz-polka;* ezeket a húszas-harmincas években a tangó, a keringő és a slow-fox váltotta föl. A katonaságot megjárt legények, a városból, cselédségből, iskolából hazakerült lányok műveltségüket fitogtatandó főleg városi táncot kértek a zenésztől.

A harmincas-negyvenes évek fordulóján egyre ritkábban rendeztek *fonó*kát Diőszegen. A paraszti életforma megváltozásával ez a népi szokás véglegesen kihalt.

Telente a *disznótor* is lehetőséget nyújtott a szórakozásra. Ilyenkor a nagycsalád összejött, s ha a gazda szerette a mulatozást, cigányt hívott, esetleg a hívatlanul betoppanókat fogadta jó szívvel. Nótázás közben a fiatalok táncoltak, s ha egy-egy nótát rendeltek, külön pénzt adtak a muzsikusoknak, bár a fizetés a gazda tiszte volt. Ezekben az alkalmakon kizárólag csárdást jártak, gyors és lassú változatát egyaránt.

Az is megtörtént, hogy a cigányok ugyanazon este más *disznótor*ba is ellátogattak. Ha a torozók ismerősök voltak, néhány fiatal is velük ment. Ott folytatták a mulatozást.

---

* A *hopsz* egyfajta polka; a *grájsz-polka* a német Kreuz = kereszt szó származéka.

2. A szőlőszürethez fűződő táncszokások

A folyamatos változás, az őszi táncalkalmak szüreti formáinak kicserélődése abban a nyolc évtizedben is tetten érhető, amit adatközlőim segítségével sikerült átfognom. Korábbiak, eredetibbnek azt tartom, amelyre a szőlőhegyen, szüretkor került sor. Ez alkalmi jellegénél fogva népibb, hagyományosabb, távol minden mesterkéeltségtől, megrendezett-ségtől.

A. – A diószegiek e századfordulón – a beültetett terület nagyságától függően – a családtagok közreműködésével vagy a szűkebb-tágabb rokonság, esetleg a szomszédok s a barátok segítségével szüreteltek. A fiatalok gyalogosan, szekéren mentek ki a hegyre, amelyre kádakat, hordókat raktak. Nyolc óra tájt álltak munkába, miután a harmat fölszállt, és úgy igyekeztek a szedéssel, hogy déli 2–3 órára végezzenek. Ebédre a gazda többnyire bárányt vágott, s azt gulyásnak készítették el. Csúsztott rá az új bor, amit csemegeaszőlőből (Csaba gyöngye, Delevár, Muskotály, Rajnai rizling), előborként hetekkel korábban nyomtak. A lakomát fánkkal egészítették ki, s immár a pajta tövében folytatták a délelőtt megkezdett nótázást. A vidámság odacsalta a muzsikusokat is, mert ahányan csak voltak a községben, mind a hegyen kószáltak. Sőt, egyik-másik gazda időben meghívta őket, máshová csak úgy bebotlottak, de ha marasztalták őket, végig kitarottak. Leginkább egy primás és egy kontrás alkotta a „bandát”. A delelést követő tánc este 10–11 óráig, olykor éjfélig eltartott. A hegyen csak a csárdás járta, s ebbe a fiatalok mellett a korosabbak is bekapcsolódtak. „Akadtak olyan idősebb emberek, akik kitáncolták még a fiatalokat is” – mondja a 88 éves Nagy Pista bácsi. Olyan századfordulói szüretre is emlékezett, amely hajnalhasadásig eltartott, miközben ezt fűjták:

Reggelig, Juliskám, reggelig,
Míg a te jó édesanyád aluszik.

A harmincas éveket idézők a fenti szokás továbbélését erősítették meg. A cigányokat a gazda fizette, s a viharlámpa fényénél későig, tizenkettőig táncoltak, daloláztak. Ekkoriban ez a nóta járta:

Elmennék én a babámmal piros szőlőt szedni,
De az anyja, a vén asszony sohase engedti.
Így nem illik, úgy nem illik,
sej, haj, csak azt kiabálja,
Pedig tudom, ő is eljárt húszéves korába.

A 65 éves Takács Imre bácsi meg erre emlékszik:

Megérett a piros szőlő, le lehet már szedni,
Ezt a kislányt, barna kislányt el lehetne venni.
Megérem még azt az időt, rózsám, te leszel a párom,
Hogy én téged öleljelek, én már alig-alig várom.

Ahova nem jutott cigány, ott citerára vagy nótaszóra táncoltak. A 30-as években kapták föl a szájmuzsikát, s így az is előkerült. Pihenésként hallgatónóta járta. A dalolásból még hazafelé sem fogytak ki. Jókedvükben beültek a taposókádba, felkapaszkodtak a táblás szekér szélére vagy felültek a lovak hátára s úgy vonultak be a faluba.¹⁹

A kollektivizálást követően, a nagyüzemi termeléssel párhuzamosan a szőlőhegyi táncmulatság lassanként elmaradt. A hatvanas évek első felében a helyi tanerők közül néhány igyekezett ugyan föltámasztani a szüreti hagyományt, de inkább a szórakozás, barátkozás kedvéért. Iliuțiu Petru és Kosa Mihály tanár muzsikájára csárdást, perinitát (perinicát) jártak, de főleg modern táncokat, tangót, foxot. Gyűjtésem idejére a szőlőhegyi mulatságnak már az emlékei is igen megfakultak. Kihalt egy másfél százados táncszokás, egy paraszti szórakozási forma.

B. – A párkereső ismerkedés egy későbbi eredetű, jeles alkalma, a szüreti mulatság – vagy gyakoribb néven a *szüreti bál* – némileg változott keretek között, de lényeges vonásait megtartva máig él. Fennmaradását a két világháború közötti műkedvelő mozgalom, majd az ötvenes évektől kezdve a Művelődési Otthon igazgatói biztosították, akik itt – a falu magyar többségére való tekintettel – a kisebbségi tanerők közül kerültek ki. Végül nem hagyható figyelmen kívül a mindenkori fiatalságnak a színes, mozgalmas, hangulatos rendezvényekhez és a magyaros hagyományokhoz való ragaszkodása.

Az idősebb nemzedék tagjai meglehetősen szűkszavúsággal idézték föl a századforduló más jellegű mulatságait, a már ismertetett szőlőhegyin kívül. Ebből arra következtettek, hogy ez idő tájt e szórakozási forma vagy még ki sem alakult, vagy nem volt oly vonzó s oly rendszeres, mint amilyenné az 1920 után megerősödő polgárosodási folyamat ezt kialakította, s amilyenné a fiatalok – nemzetiségi sajátosságaikat kifejezően, hangsúlyozandóan – ezt szándékosan tették.

A húszas-harmincas években szüreti bált nem sokkal a szőlőszedés befejezte után rendezett a magyar kisebbséget összefogó, leghatékonyabb szervezet, a református egyház, személy szerint valamelyik tanító vagy kántortanító. Az esemény helyszíne a magyar tulajdonban lévő fogadó

nagyterme volt, ahol más, népes bálakat és színelőadásokat is tartottak. A kezdeti szüreti multságokat még nem előzte meg szekeres felvonulás. A nyitótáncot bemutató fiúk, lányok este a vendéglő kistermében gyülekeztek. A párok rokonszenv vagy érzelmi vonzalom szerint alakultak ki. Mivel e tájon eredeti népviselet meglétéről nem beszélhetünk, a lányok s fiúk ún. magyaros ruhát öltöttek.²⁰ A párokat a pásztorok hadnagya vezette a terem szabadon hagyott közepére. Kezében fehér szalagokkal díszített fokos. Ezzel hadonászott, vezényelt. Három nóta csárdást jártak; néhány figurát vagy alakzatot a tanító vagy a tánciskola vezetője gyakoroltatott be velük, s ezzel nyitották meg a bált.

Csak ezt követően állhatott fel a közönség a táncra, majd úgy a második szünetben a pásztorok hadnagya bejelentette: „Kezdődhet a lopás!” Adatközlőm megjegyezte: „Nemcsak virtuskodásból loptak, hanem azért is, hogy a nekik tetsző pásztorlánnyal fogassák el magukat, s az kísérik őket a »bíró« elé. Az így teremtett kapcsolatot az est folyamán táncba vívással tovább erősítették.”

A harmincas évek elejének szüreti báljáról sikerült a legteljesebb képet rekonstruálnom, amit Iuliutiuné Sarkadi Julianna asszonymak köszönhetek. A szekeres' felvonulás még ekkor sem volt divatban. A népies viseletű táncospárok – közelebről véve: a csöszök és a csöszlányok, a két-két postás és postáslány, no meg a dobos – délután 3 órakor az iskolánál gyülekeztek, mivel a kántortanító az előző hetekben itt foglalkozott velük. Előbb a nótákat ismételték át, majd így csoportosan indultak a fényképészhez. Dalolva jöttek s mentek, mert ez a főutcán való végigsétálás hírverés volt a bál számára, ugyanakkor ünnepélyes keretet, hangulatos bevezetőt biztosított az előkövetkező eseményekhez. Ezután a leányok hazatértek, de illet megívniuk egy kis tésztára, itatra táncospárjukat.

A vendéglőben nyolc óra tájt kezdtek gyülekezni, melynek nagytermét a szervezők – a tanító vezetésével – már előzőleg feldíszítették; a menynyezet alá drótot vagy madzagot feszítettek s erre kötözték föl a szőlőfürtöket. (Más gyümölcsöt nem használtak.) Diszként még krepp-papír csíkokat is kihúztak.

Az ünnepséget a dobos nyitotta meg, aki nagy hangon tréfálkozott, rigmusokat mondott. Utána a zenére bevonuló és kört alkotó pásztorok, pásztorlányok csárdása következett. Három nóta eltáncolása után – melyek között két lassú és egy gyors szerepelt – a dobos elkiáltotta magát: „Szabad a lopás!” Ebben valamennyi báli vendég részt vett. Akadtak ügyes tolvajok, de akit a pásztor vagy a pásztorlány elfogott, annak – a

fürt nagyságától függően – no meg hogy visszaeső bűnös-e vagy sem – a harmincas évek elején 5–10–15 lejes büntetést kellett a bírónál lepengetnie. Erre a célra a terem sarkában 3–4 asztalt helyeztek el, s mindeniknél más-más szőlőhegy gazdája ülték bíróként. Amikor már nem volt mit lopni, a rendezők s a szereplők kisperték a termet, mert sok szőlőszem hullott le, s akaratlanul is zéttaposták. Ezért gúnyolták „lucskos bálnak” a szüreti mulatságot.

A muzsikaszóra ismét a 8–10 nyitó pár állott fel elsők, de a többi fiatal is hamarosan követte őket. Nem sokkal utána kezdődött a szépségverseny szavazólapjainak árusítása. Ezt két postáslány végezte, majd a leánynevekkel kitöltött lapokat a postások kézbesítették a címzeteknek. Amikor minden lap elfogyott, a rendezőség összeszámolta a „szavazatokat”, majd kihirdette az eredményt. Ekkor nyújtották át a győzteseknek a szervezők vásárolta ajándéktárgyakat: étkészletet, vázát vagy más értékes tárgyat. Nagy dicsőségnek számított a szépségverseny győztesének lenni, mert vagy azt jelentette, hogy több fiúnak tetszik s nagy a lány népszerűsége, vagy azt, hogy egyetlen fiú jelentős anyagi áldozatot vállalt érzelmeit bizonyítandó.

Ekkortájt ezek voltak a legkedveltebb szüreti dalok, amelyekre táncoltak is:

Szüret után van az idő, házasodni kéne,
Édesanyám, férjhez mennék, ha valaki kérne.
Az a legény, ki hozzám járt, elment katonának,
Ha hazajön, más szeretőt választ ki magának.

Megért már, megért már
A bakator szőlő,
Ne menj arra szőke, barna kislány,
Mégfog a kerülő.

Nem félek, nem
Én a kerülőtől,
Inkább félek, százszor jobban félek
(a) Babám szerelmétől.

A grájsz-polkaként emlegetett táncot a

Nagyvárad dombon várom a galambom,
Szerencsétlenségemre jön az anyósom...

kezdetű városi nótára járták. A csárdáson és a polkán kívül a tangó, a keringő és a wand-step volt ekkortájt divatban. Amikor a bálban nagyobb számban románok is részt vettek, tiszteletükre egy-egy órát, szirbát húztak a cigányok, s a táncukba magyarok is bekapcsolódtak. Ennek ellenére a mulatságnak ezt a formáját 1938 után a román csendőrség nem engedélyezte.

A szüreti bál általában reggel 6–7 óráig tartott, és közönségének túlnyomó többsége a fiatalok soraiból került ki, de jelen voltak 4–6 éves, fiatal házások is. – A rendezők a bál jövedelméből fedezték a költségeket (terembér, zenészek, díszítés, ajándékok), s ha netalán maradt valami, azt a patronáló szervezet – református egyház, gazdakör – pénztárába fizették be.

Az 1945-ös fordulat után a szüreti bálokat még ünnepélyesebb, tarkább formában rendezték meg. Erre lehetőséget nyújtott a kezdeti hivatalos kultúrpolitika, amely a népi értékek felkarolását, a haladó hagyományok ápolását hirdette. Az viszont a helyi tanerőktől, a Művelődési Otthon mindenkori igazgatójától függött, miként használták föl a lehetőségeket, mivel töltötték ki a pártpolitika nyújtotta kereteket.

A falusi Művelődési Otthonok létrehozását követően ezek szervezték a szüreti bálokat, a nagyterem megépítése után a vendéglőre már nem volt szükség. Ettől kezdve az újdonság a kollektív gazdaságtól kölcsönzött szekerekkel, lovakkal rendezett felvonulás volt. A szüret befejezte utáni vasárnap délelőtt 10 órára az Otthon előtt gyülekeztek a szereplők, kocsisok. A templomozás után indultak meg, hogy sok nézője legyen a látványoknak. Tíz-tizenkét virággal, színes krepp-papírral díszített parasztszekér és egy táblásszekér sorakozott egymás után, amelyeket csengős lovak húztak. Minden kocsin két-két fiatal pár ült a fentebb ismertetett „népviseletben”. A menet élén haladt – lóháton – a hadnagy. Számára a grancisároktól (határvadászoktól) egy tiszt ruhát kértek kölcsön, amelyről levették a rangjelzést. Kard nélkül, de kezében fokossal ült a nyeregben. Lovát is feldíszítették. Fején tányérsapka, de nem katonai. Az utolsó kocsin két egyenruhában a postások. A menetet a táblásszekér zárta, rajta – mintegy jelképként – nagy dézsák, hordók. Mellettük vagy éppenséggel benne a dobos (komédiásnak is mondták), akinek kedvcsinálás volt a tiszte. A tarka menet szüreti nótákat zengve haladt végig a főutcán, betértek a fontosabb mellékutcákba is, az útkereszteződéseknél megálltak. Itt a dobos tréfás hirdetéseket kiáltozott, amint mondták, „figurázott”. Az 1970-es bál dobosa Fecsó József szövetkezeti földműves volt, aki

máskor is szívesen vállalta ezt a megbízatást. Erős dobverés után ilyen bemondásokkal szórakoztatta az összefutottakat:

– Három napig boros idő várható.

– Az öreg Szutor az agyagosban elvesztette a pipáját. Aki megtalálja, tartsa meg emlékébe.

– Délről átvonuló anyatetű bottal ütése tilos.

– Nagy Bika Pál uramnak a Büdös-dűlőben lévő kéthektárnyi szőlője szüretelésre kiadó. Érdeklődni lehet naponta a két gyeprü között, a kőkenybokor alatt.

– Bivalyos Nagy Péter táncmester felhívja a tanulni vágyó ifjúság figyelmét, hogy megkezdte a legkülönbözőbb táncok tanítását, köztük a simi-sárit és a tritty-trattyot. Fejenkénti beiratkozási díj egy kotló és 30 kotlós tojás.

Térjünk vissza az 1957-es bál ismertetésére! A délelőtti felvonulást a Művelődési Otthon előtt fejezték be, ahonnan ki-ki hazament. Előzőleg mindegyik lány meghívta vacsorára a párját, majd ennek befejeztével együtt igyekeztek a mulatságba.

A gyülekezés ideje alatt a zenészek szórakoztatták a közönséget, s akinek viszketett a talpa, táncra is felállt. Később belépett a „hadnagy”, és helyet kért a csoport számára, akik a következő nótára vonultak be:

Sárga csikó, sárga csengő rajta,
Ez a kislány jaj de régen árva.
Megmutatom, nem soká lesz árva,
Szüret után én leszek a párja.

Párja leszek ennek a kislánynak,
Hogy ne legyen gondja reá másnak.
Kivirít a rózsza kiskertjében,
Hadd tűzzem fel dobogó keblére.

Utána még három szüreti, őszi témájú dal következett, amit együtt adtak elő. Ezt követően felállhattak a tánchoz: egy lassút és egy forgóst jártak. Most belépett a dobos és tudtul adta a népnek: „Kezdődhet a lo-pás!” A művelődési igazgatók szabadulni akarván a „lucskos bál” elnevezéstől és hátrányától, később az udvaron oszlopokat ástak le s erre vil-lanyt szereltek, és külön drótokra aggatták a szőlőfürtöket. Ezek lelopko-dása után újabb szórakozás következett. A rendezőség szőlőből, levelek-ből szép koszorút készíttetett, középebe helyezve egy üveg likórt vagy

konyakot. Ezt elárverezték. A kikiáltási ár 50 vagy 75 lej volt (6–8 kg cukor ára), amire jócskán ráígértek. Ennek lezajlása után ismét a zenekar vette át a szót. A nyitópárok nagyobb része nem öltözött át, s ez tarkaságot, népi jelleget kölcsönzött a bálnak.

A postás leányok ekkor kezdték árulni a borítékokat, benne egy fehér lap a következő szöveggel: regina balului – bálkirálynő. A vásárló legény a neki tetsző leány nevét írta alája. Aki biztosra ment és már előre nyertesnek tudta választottját, az árverésen előre megszerezte a koszorút és most ünnepélyesen átnyújtotta a bálkirálynőnek. A győztes jutalmához az is hozzátartozott, hogy udvarlója nótát küldhetett számára és a következő táncot ők nyitották, kötelezően csárdással.

A szüreti bálakat a hetvenes évek elejéig hasonló módon szervezték. Olykor egyszerűsítettek a délelőtti felvonuláson, ha éppenséggel el nem hagyták. A szőlőlopás, árverezés, szépségkirálynő-választás maradandónak bizonyult, ellenben a csárdás mellett a modern táncok jutottak túlsúlyra, s ebben a román ifjúság is részt vett, annál is inkább, mert a művelődési felelőst a párt a románok közül nevezte ki. – A személyi diktatúra legsúlyosabb éveiben, 1985 után, a hatóság nem engedélyezte a magyarosnak tekintett szüreti bál megrendezését.

3. Az emberi élet nagy eseményeihez kapcsolódó táncszokások

A családi élet ünnepei úgyszintén alkalmat adtak a vigasságra, szórakozásra, táncolásra. Ez utóbbit annál inkább megtehették, mert a legtöbbször zenészek is jelen voltak.

Az *eljegyzés* Bihardiószegen is a férfi és a nő egymásra találásának, jegyváltásának nagy eseménye. Az udvarlás, megkedvelés, szóértés, valamint a szülők beleegyezése után kitűzik a kézfogó, újabb nevén az eljegyzés napját. Ezen – a leányos ház anyagi helyzetétől függően – a szűkebb vagy szélesebb körű rokonság, a násznagyok és a vőfélyek vettek részt. Ha csak nagyon szegények nem voltak, már erre az alkalomra is fogadtak zenészeket (egy primást és egy kontrást, újabban tangóharmonika és szaxofon szerepel), akiket a két szülő közösen fizetett. Már vacsora közben szólt a muzsika, a borozás pedig a nótázók kedvét hozta meg. A fiatalság és a néhány éves házások álltak föl hamarabb a táncoláshoz, míg a jegyeseknek csak őket követően kellett bekapcsolódniuk. Ők egymással táncoltak a legtöbbször, de a helyi szokás nem tiltotta, hogy mások is felkérjék a menyasszonyt. A vőlegény hasonló szabadságot élvezett.

Mivel az eljegyzések a lakodalmaknál szűkebb körűek, több adatközlőm egybehangzó véleménye szerint az előbbiek sikerültek jobban, értve ezen a nagyobb tágasságot, a kényelmesebb táncolási lehetőséget. Ilyenkor az „öregek” is beállnak a táncba, és nem ritka a reggelig, sőt a fél kilencig tartó, nagy eljegyzés sem.

A századforduló éveiben túlnyomórészt csárdást jártak, míg manapság az éppen divatozó, modern táncok kerülnek előtérbe. Azt okvetlen meg kell jegyezni, hogy a csárdást és a forgóst továbbra is felszínen tartják.

A jegyváltás és a lakodalom között, de leginkább ez utóbbihoz közelebb, a *csigacsinálás* nyújt újabb lehetőséget a táncolásra. Az Érmelléken a lakodalom elmaradhatatlan étele a csigaleves, azaz a tyúkhúsleves csigatésztaival. Babramunka lévén, az esemény előtt egy héttel a lakodalomba is meghívott asszonyokat, lányokat elvárják a fiús házhoz, akik egy tál lisztet és tíz tojást visznek magukkal ajándékba.²¹ A levelestészta-gyúrás, -nyújtást már délben megkezdik, s a sodrást estig be kell végezni. Ezt meg is tehetik, mert nagy számú, 15–25 nőszemélyt hívnak össze. Az utánuk érkező legények ott lebzselnek a lányok körül, esetleg apró szívességeket végeznek a háziaknak. Munka után bőséges vacsora következik. Előkerülnek a vőfélyek fogadta muzsikusok, hogy a fiatalok „letapossák a csigát”, azaz táncoljanak. Hajdanában Nagyszalontán az igen hasonló „eltapossák a csigát” kifejezéssel illették ezt a táncolási alkalmat.²² Szegény családoknál a zenét a vőfély szolgáltatta citerával, míg a tehetőseknél a teljes lakodalmi zenekar megjelent. Legények, leányok, közöttük a menyasszony is családostól, s a házasok egyaránt járták a csárdást vagy a társastáncokat, s így meglehetősen sokan, félszázan, olykor jóval többen vettek részt benne. Az utóbbi 4–5 évben a Művelődési Otthonban tartják a falu „nagy lakodalmát”. Ezekben az esetekben a csigacsinálást is itt végzik, főleg ama meggondolásból, hogy tágas hely adódik a táncoláshoz. Csárdást és modern táncot egyaránt járnak, de az arány mindinkább az utóbbiaknak kedvez.

Ilyen előzmények után virrad fel a *lakodalom* napja, amely „ősidőktől kedden és csütörtökön tartatik” – jegyzi föl a helyi monográfia írója.²³ Ellenben a harmincas évektől kezdve a lakodalmakat szombaton tartják. Van, ahol ebéddel is, van, ahol csak vacsorával várják a meghívottakat. Ha táncos kedvűek az egybekelők, már a templomba menés előtt táncra perdül a családtagok szűkebb köre. E szabadabb felfogás az utóbbi harminc év során, 1945-tel kezdődően alakult ki. Az egyházi esketésből hazatérve általánossá lesz a tánc. A fiatalság kezdi, majd az új pár; ké-

sőbb az idősebbek is felállnak. Utóbbiak főként a vacsora befejeztével, 11 óra tájt, amire megjegyzik: „na, elkezdődött a nagy tánc”.²⁴

A románoknál és magyaroknál egyaránt elterjedt *menyasszonytáncra* éjfélkor kerül sor. Hogy ez mennyire nem csak mai szokás, hanem már a múlt században is élt, azt bizonyítja a többször idézett monográfia: „Szokás lakodalomban éjfélkor a pénzszedés is a menyasszonytáncért”, írják 1885-ben, ellenben az egyik idős adatközlőm szerint „a húszas években nem volt menyasszonytánc”.

A II. világháború befejezte után, különösen az ötvenes évek végén, ismét divatba jött, feltételezhetően anyagi okokból s a román lakosság hatására. Újabban igen nagy összegeket gyűjtenek ezen az úton. Nem ritka a 10 000 lejes adomány sem, ami öthavi tanári fizetéssel ért föl 1972-ben. Ellenben tudunk olyan rátarti szülőkről, akik körülbelül felényi összeget maguk adtak át az új párnak, mert méltatlannak tartották gyermekükhöz a menyasszonytáncot.

A zenészeket a fiatal pár fizeti, a különtánc jövedelméből. Megkérdeztem a zenészeket: – A megalkudott összegben felül szoktak-e pénzt kapni a vendégektől? – Eljegyzés, csigacsinálás, lakodalom alkalmából igen – volt a felelet, főként ezzel a megjegyzéssel: – No, ez az én nótám. Máskor pedig: – Azt húzzátok, hogy... – és adnak egytől tíz liter bor áráig.²⁵

1925 és 1968 között főleg Bodó Sándor szőlősgazda, egyben primás bandáját hívták lakodalmakba, amelynek magyarok és cigányok egyaránt tagjai voltak. A zenekar összetétele: primás, két kontrás, „klánétás” (klarinétos), cimbalmos, nagybögös. A kültelken, a szegényeknél a cigánysoriak, azaz Horváth Jóska és bandája zenélt, akik hasonlóképpen állandó együttést alkottak. Bodó Sándor visszavonulása után (1972-ben halt meg) a Szabó Lajos vezette művelődési otthoni zenekart hívták meg a rangos lakodalmakba. Ennek összetétele: hegedű, szaxofon, harmónia, dob, klaviron. A fálusi környezetben szokatlan fenti hangszer-csoportosításnak, valójában egy dzsesszzenekar felállításának okai egymással összefüggnek. A művelődési intézmény igazgatója a kor ízléséhez s a táncdivathoz alkalmazkodva ezeket a hangszereket szerezte meg, amiknek a kezelését a fiatalnak számító Kupás Ferenc és Szabó Lajos szívesen sajátította el, majd tanította be társait. Megjegyezzük, hogy rajtuk kívül jelenleg is működik 1–2 cigányzenekar, akiket főleg a hagyományörző, kevésbé polgárosult parasztcsaládok fogadnak föl.

Míg 1920 és 1960 között többnyire a csárdás, a gyorscsárdás és a félfordulós uralta a lakodalmi táncot, amelyet földművesek, iparosok és értelmiségiek egyaránt jártak, mostanában a városi, a moderneknek érzett táncokat részesítik előnyben. Egyik idős adatközlőm így sopánkodott a jelenben tapasztaltak miatt: – Bizony, Bodó Sándorral kihaltak a régi magyar táncok.

Szánjunk itt néhány mondatot a félfordulósnak nevezett csárdásfigurának. A párok a szokásos „kettőt jobbra, kettőt balra” lépésekkel indítanak, majd amikor bejöttek a ritmusba, a férfi a második lépést szélesen oldalazza, sőt egy-két pillanatra meg is áll, míg a nő apró tánclépésekkel fél ívben szalad mellette. Ezt friss ütemű nótákra, népies műdalok dallamára járnak, a legszívesebben a *Ritka árpa, ritka búzára*.

Végezetül szólunk a kereszteleőről mint táncalkalomról. Mind a múltban, mind a jelenben általános, hogy – aki csak teheti – a komákon, azaz a keresztszülőkön kívül baráti körét, szomszédait, kedves rokonait (főleg a saját korabelieket) is meghívja szülőtte névadó ünnepségére. Miután a kománé a csecsemővel hazatér a templomból, a vendégek szalpingózni kezdenek. A kiadós étkezést borozás, nótázás követi, s ha fiatal az apa (ami a leggyakoribb), ő gondoskodik cigányról és az asztaltól táncra állnak föl. Ahol nincs zenekar, ott valaki a jelenlevők közül citerázik, amikor ez sincs, nótázásra járnak. Persze ekkor a tánc rövidebb. A korábban vizsgált összejövetelekkel ellentétben a kereszteleő nem tarthat 9–10 óránál tovább, hiszen tekintettel illik lenni a fiatal anyára és az újszülőtre.

A házassággal lezárul a társkeresés folyamata, a gyermekáldással pedig kiteljesedik a fiatalok élete. A családalapításhoz fűződő szokások a közösség, az idősebbek hozzájárulását, jóváhagyását is érzékeltetik. Ezt bizonyítják a felsorolt táncalkalmak, amelyekben a felnőttek valamennyi korosztálya részt vett. A rokonok, ismerősök szűkebb körében az idősebbek sem restellik mozgásuk esetleges fogyatékoságait, másrészt nincsenek kitéve a rosszindulatú megszólásnak. Természetes, hogy ezeket az összejöveteleket a fiatalság még inkább fölhasználja a szórakozásra, táncolásra, ismerkedésre. – Az előzőekben felsorolt táncfajták szerepeltetése, kedvelése az idősebb nemzedék hagyományörzésével, a nemzeti jelleghez való ragaszkodásával függ szorosan össze.

4. Kimondott táncolási alkalmak

E nagyközség fiatalságának táncigényét a munkavégzéssel kapcsolatos alkalmak a múltban sem elégítették ki, de még inkább áll ez napjainkra, amikor a hagyományos összejövetelek egyre gyérülnek és a gépzenén alapuló bulik, diszkók lépnek a helyükre. Megmaradnak ugyan az eljegyzést, lakodalmat, keresztelőt kísérők, de tekintettel lévén esetlegességükre, ritkább előfordulásukra, zártkörűségükre, ezek korántsem biztosították a mindkét nembeli ifjúság számára az ismerkedési, szórakozási lehetőséget, s ezért keresték a kimondott táncolási alkalmakat, ahol egyéniségük érzelmi, hangulati alkotóelemeinek csoportos, társas kiélésére is tér nyílt.

A. – A legidősebbek emlékezete és az áttekinthető hagyomány szerint Bihardiőszegen a zenés-táncos szórakozási alkalmaknak sohasem voltak szűkében, sőt ezek meglehetősen gazdag és változatos formát öltöttek. Közülük először is a rendszeres és folyamatos jellegű *vasárnap délutáni és esti táncokkal* foglalkozunk.

A századforduló előtti évtizedeket felidéző adatközlőim²⁶ arról beszélték, hogy a már ismertetett ún. kalákán kívül a diószegi lányok és legények vasárnap délutánonként kint az utcán maróztak (fogócska), s „itt a gyűrű, ott a gyűrű” kitalálást játszottak, majd amikor a gumilabda a falvakba is eljutott, labdázta. A szórakozáson túl ezek a közös játékok arra is jók voltak, hogy a másik nembeli fiatal megismerje a számára rokonszenves leány, fiú mozgékony vagy lusta voltát, ügyességét, találékonyságát vagy esetlenségét, kétbalkezességét, kedvességét, figyelmességét vagy faragatlanságát, esetleg durvaságát.

A vasárnap délutáni templomozást követő szórakozási mód volt a táncolás. „Jó időben 3–4 helyen is összejöttek egy-egy tágas, felsepert udvaron vagy csürben. Járták citerára, dalolásra, muzsikaszóra.”²⁷ Ez lényegében megegyezett a kaláka néven korábban bemutatottal.

A századfordulón érkezett ide Timmer Vince fogadós. Vállalkozását azzal kezdte, hogy a tágas, árnyas udvarra asztalokat, székeket rakatott s az iszogatók ezek mellett foglaltak helyet. Forgalmát növelendő, zenészeket fogadott; ahonnan pedig hegedű és nótázás hangját viszi el a szél, arra a helyre csakhamar a fiatalok is utat találnak. Az ősz beálltával az italozókat a vendéglő termei várták, ahol a táncos fiatalságnak is jutott hely. Így lassanként a tehetősebb gazdaiifjak s a rangban hozzájuk illő lányok az utcai, udvari szórakozást fölcserélték a fogadóbelivel. Amaz századunk tízes éveig megmaradt az anyagilag gyengébben állók találkozóhelyének.

Mivel a zenészeket Timmer úr fizette, munkaidejüket is ő szabta meg. A kapatos italozók s a mulatozó fiatalok fölöttébb örvendtek annak, hogy Timmer úr vasárnaponként túllépi a zárórát. A templomozást követő *délutáni tánc* ettől kezdve hajnali 3–4 óráig eltarthatott, és az urasabbnak ható *bál* néven kezdték emlegetni. – Adós maradtam annak tisztázásával, mikor, hány éves korától válhatott bálozóvá a fiatalabb korosztálybeli.

Ha a fogalmat tágran értelmezzük, elmondható, hogy a diószegi gyermek egész kicsi korától kezdve valamilyen úton-módon kapcsolatban állt a táncsal. Fiatal édesanyja már karonülöként elvitte a lakodalmakba, táncalkalmakra. Ötéves koráig ezeknek csupán nézője, ekkor óvodába került. Meg kell jegyeznünk, hogy – a gr. Zichy családnak köszönhetően – e községben aránylag korán, a múlt század végén létrejött az első iskoláskor előtti nevelőintézet, ahol a kicsinyeknek mozgásos játékokat, táncokat tanítottak be.²⁸ Iskolásokként is részesei maradtak a felnőtt mulatóságoknak, és valamelyik sarokba húzódva utánózták a nagyobbaktól ellesett mozdulatokat. Egyik-másik szülő még biztatta, segítette őket. A fonókák idején a 10–14 évesek már bekukkanthattak és egymással gyakorolták a látottakat. Később, a „román világ” beköszönte után a jóézésű tanítónők táncszámokkal színesítették az iskolai előadásokat. Amikor aztán 16 évesen lekonfirmáltak, beiratkozhattak a tánciskolába. Akár elvégezte ezt a tanfolyamot, akár nem, e kálvinista községben a konfirmáció az a határkö, amelynek átlépte után bálba járhatott a felserdült fiatal.

B. – A *tánciskola* ehhez az állítólagos felnőtté váláshoz kapcsolódik. Legidősebb adatközlőim e tanfolyamokat úgy emlegették, mint olyanokat, ahova maguk is eljártak, sőt mint amelyek már korábban, a XIX. század végén léteztek.²⁹ Tudva azt, hogy a tánciskola megjelenése föltételezi a lakosság polgárosulásának legalább kezdeti fokát, igazolva látjuk a bevezetőben leírtakat. Ezt tovább erősítette a nagybirtok idegenből érkezett tisztségviselőinek életmódja és igénye.

Vitathatatlan, hogy egy tánciskola léte befolyásolja a falu addigi táncszokásait, hagyományait. A régi táncok a táncrendből fokozatosan kiszorulnak, s az egymást váltó fiatal korosztályok új és újabb táncok, magartartási szabályok terjesztőivé válnak. E tények ismeretében nem kevés csodálattal tekintek a diószegi emberekre, hogy e pusztító hatás ellenére még hosszú évtizedeken át sikerült megóvniuk hagyományaikat, s a magyarosnak tekintett csárdást, félfordulóst, karikázót máig megtartották, igaz, a korábbiaknál rövidebb időtartammal. E jelenség magyarázatát jómagam a kisebbségi létben látom. Az Európa-szerte fölkapott, majd

ugyanúgy eltűnő divattáncokhoz viszonyítva, ez részben az őshonos la-kosság folyamatosságát, részben nemzeti hovatartozását érzékelteti.

A távoli múltra visszatekintő adatközlőmtől csak ennyit tudtam meg: „Anyámék a táncokat a tánciskolában hat héten át tanulták. A végén vizsgabál volt.”³⁰ A 900-as évek kezdetéről pedig: „Az én fiatal koromban is jött ide táncmester. A fogadóban tanított, köztük a hopszot (polka) meg a pádikádert (pas de quatre). A csárdást, azt mindenki ismerte, a gyorsat, lassút egyaránt. Nálunk helyi tánc nem volt.”³¹

Ezt követően egyre bővülnek az információk. „1908–1910 között Weiss Béla tánctanár vezette a tanfolyamot, ahova vegyesen jártak iparosok és gazdálkodók. Tanultunk lassú és gyors csárdást, mazurkát, boszont (a keringő amerikai változata), hopszot. A táncvizsga befejező tánca a francia négyes volt.”³² Amikor a műsornak vége lett, következett minde-nki tánca, amit okvetlenül csárdással indítottak.”³³ A harmincas évek-ben egy Jámbor József nevű tánctanár, 1957-ben Friedmann Béla szoba-festő járt át Székelyhidról a hathetes kurzusra, 1960 után Szűcs József jött Nagyváradról. Az előbbi nem tanította a művelt viselkedést, de az utóbbi már igen. Őt Papp Károly helybeli tornatanár követte, aki a tangó, keringő és fox mellett magyar népi táncot is illesztett táncrendjébe.

Adataim fölvételekor Bodogainé Kiss Irén tanítónő szervezte a táncis-kolát az általános iskola VIII. osztályának végzettjei számára, akik tanu-lókként intézményünk művészeti csoportjában mozgáskultúrára tettek szert. A közismert városi táncok mellett a különböző vidékekről száрма-zó, magyarosnak tartott elemekből (körtánc, átdobós, csizmaveregető) összeállított, ún. népi táncot is tanít. A hatvanas-hetvenes évek fordulóján tanfolyamainak oly nagy volt a népszerűsége, hogy egy-egy őszi-téli sze-zonban kettőt is indítania kellett. Meglehetően, ezt a vizsgabál mozgalmassá-ga, változatos műsora tette különösen vonzóvá. Ez pedig a következőké-pen zajlott le: a Művelődési Otthonba este 8 órára gyülekeztek. Kezdetől fogva mindenki táncolhatott: házások, legények-leányok és tánciskolások. Éjfél előtt Bodogainé bejelenti: a szülők, nézők húzódjanak a terem szélé-re, mert következik a vizsgatánc! Ezt megelőzően bizottságot alakítanak, akik jól megfigyelik a bemutatót, és döntenek a helyezések felől. Tagjai: a Művelődési Otthon igazgatója, a tánctanár és három korábban végzett fiatal.

A tanfolyamisták sorra bemutatják a tanult táncokat, sőt az illemsza-bályok gyakorlati alkalmazását is: a bemutatkozást, felkérést, visszaveze-tést. A bizottság eldönti a három legkiválóbb táncospár személyét, akik a

következő jutalmat kapták: I. díj – egy tüveg likőr; II. díj – díszes dobozú csokoládé; III. díj – parfüm vagy egy cserép virág. A kiadásokat a báli belépőjegyekből fedezik. A három díjazott pár előnye, hogy a zenekarnál ők rendelhetik a nótát, táncot.³⁴ Olykor a vizsgabálon bálkirálynőt is választottak, de nem volt kötelező, hogy az a frissen felavatottak közül kerüljön ki. Ennek megszervezéséről, lefolyásáról majd a későbbiekben számolok be.

C. – Ezek után essék szó olyan, eddig nem tárgyalt táncalkalmakról, melyek fölkeltették a falu népe többségének érdeklődését, továbbá pedig a házasulandók és házasok nem kis csoportját hívogatták baráti szórakozásra.

A XIX. század utolsó évtizedéből főntebb felidézttük azt a mozzanatot, amikor a vasárnap délutáni utcai és udvari táncosok a fogadó felé vették útjukat, mert ott jó zene szól, rendezett a környezet s a megszomjazók italhoz jutnak. Ha a francia vezetőréteget a „noblesse oblige” nemesi mivolta bizonyos társadalmi önmegtartóztatásra kötelezte, a diőszegiekre a hely szelleme hatott hasonló módon.

Legidősebb emlékezőm szerint „az én időm előtt még parasztabb volt a tánc. A legények akkor még nem udvariaskodtak, de itt, a vendéglőben, a legény fejmozdulattal vagy tekintetével már nem hívhatta maga mellé a kiválasztott leányt, hanem odament hozzá, meghajolt előtte és úgy kérte föl egy táncra. Csárdást jártunk a leggyakrabban, de sorra került a mazurka, a valcer, a grájsz-polka meg a hopsz. Ez olyan volt, hogy a legény keresztülröpítette a párját”.³⁵

A lány 16, a legény 18 éves korában mehetett bálba. Az előbbieket csakis anyjuk kíséretében. Az árvára idősebb nővére vagy nagynénje ügyelt; szemmel tartotta, illő távolságban vannak-e egymástól.

Timmer úrnál a lányok nem fizettek, de az udvarló vagy az anya saját magáért igen. Egyik-másik gardedám nem engedte, hogy a lányát táncoltatója hazakísérje; de volt olyan, aki belenyugodott, különösen ha a fiú már komoly udvarlónak, „szeretőnek” számított. Ilyenkor a mama mögöttük haladt. Akadt olyan szerelmes legény, aki pénzt adott a zenészeknek, hogy egy utca hosszát muzsikáljanak nekik. Akiknek meg nem volt komoly választottjuk, összefogózva, dalolva tértek haza. Kedvelt nóta volt a „Százados úr, sej, haj, ha felül a lovára...”, aztán a „Megy a gözös, pattog a kereke, / barna legény hajlik ki belőle...”

Verekedésre nagy ritkán került sor. Csak akkor, ha valaki nem akarta átadni a felkért leányt. A diőszegieket úgy vélekednek önmagukról, hogy ők

nem hözöngők, nem bicskások. Arra sem volt példa, hogy betyárságból vagy részegségből leverjék a lámpát, így akarván a fiúk-lányok számára sötétséget teremteni. Egyik-másik legény ugyan „be-becsodálkozott” (berúgott), s ez gyakorta megtörtént. Ilyenkor vagy kivezették a szabad levegőre, vagy ha már lépni sem tudott, lefektették a sarokba tolt székekre.

Az első világháború előtti másfél évtized az egyesületek alakulásának, a polgárosulásnak az időszaka. A vezetőség mellé vigalmi bizottságot választottak. Feladatkörébe tartozott a bálók és a műkedvelő színelőadások megszervezése. Ekkoriban két rangos kocsmája volt e nagyközségnek, ahol zene mellett szórakozni lehetett, ahova színpadot is állítottak. Ősszel-télen a táncolási lehetőségek érezhetően megszorodtak. Ritka volt az a vasárnap, hogy a Gazdakör, az Ipartestület, az Önkéntes Tűzoltók, az egyház, a 48-as Népkör valamelyik vendéglőben, esetleg székházában ne rendezett volna bált. Ezekre csak meghívóval lehetett belépni, de emiatt nem támadt nézeteltérés. Mindenki kaphatott, aki igényelte. Az iparosbálon gazdálkodók is részt vehettek, és fordítva is. A román utcából hasonlóan jöttek; igaz, nem nagy számban. Tudtak magyarul, ismerték a csárdást, s ha már a mezőn, a szőlőben találkoznak, miért maradjanak ki a mulatságból? Csupán a munka és a haszon jutott hol az egyiknek, hol a másiknak. A bevételt közérdekű célokra fordították. A műkedvelő előadásokat mindenképpen bál követte, azonban e nélkül is hirdethettek táncestet. Ez is, az is vasárnap este kezdődött és hajnalig eltartott, hiszen keveseknek kellett korán munkába állniuk. Az értelmiségiek évente egy-két „úríbált” rendeztek a vendéglőben, meghívóval, de oda más nem mehetett.

A református egyház két vagy három ünnepi műsorral állt a közönség elé: karácsony, húsvét, esetleg pünkösöd alkalmából. Az első nap a templomozásé s a családé; a másodikon színdarabot adtak elő, amit bál követett. Ez gyakran elit jellegű volt, de egy hétre rá megismételték, s arra bárki jegyet válthatott. A színházi belépti díj a bála is érvényes maradt.

Az első világháború előtt a zenekar öt-hat magyarból állt, primás, kontrás, bőgős, klarinétos, cimbalmos összetételben. Cigány nem volt közöttük. Változatos tánczenét játszottak: csárdást, foxot, mazurkát, valcert, bosztont, wand-stepet, de tangót még nem. A csárdás táncolásakor rigmusokat nem kiáltoztak; ezt parasztosnak, meghaladottnak tartották.³⁶

A háború négy éve a táncokban és szokásokban bizonyos pangást, ugyanakkor a meglévők konzerválását hozta magával. A békeidők moz-

galmas, változatos szórakozási lehetőségei a minimumra csökkentek. Legények híján a bálók megritkultak, végül elmaradtak. A háborúból hazatérő férfiak a táncot már nem ott folytatták, ahol abbahagyták. A hagyományozás rendje megszakadt.

Ezt tovább mélyítette az 1919 tavaszán beköszöntött államhatalmi változás, a többségében magyar lakosú Bihardiőszegnek Romániához kerülése. A tisztviselők kicserélődtek, a közelben húzódó országhatár őrzésére granicsár (határvadász) tisztek és katonák jelentek meg, majd 1923-ban – a bevezetőben említett – kolonistákkal gyarapodott az itteni románság. Mindezek ellenére a község megmaradt magyarnak.

A 48-as Népkört betiltották, a többinek korlátozták tevékenységét, így az egyházakra, főleg a reformátusra hárult a társasági, művelődési élet folyamatosságának biztosítása. A három nagy vallásos ünnep másodnapja ezután is a műkedvelők és a bálozóké volt. Újdonságként lépett melléjük a szilveszteri batyubál. Ezt inkább a házaspárok érezték magukénak. Egy-egy család vagy baráti társaság asztalt foglalt, amelyre a háziasszonyok egész pulykát, sült csirkét, hurkát, kolbászt, nem kevés tésztát raktak fel. Az italról a férfiak gondoskodtak. Ettek, ittak, virradatig táncoltak.³⁷ A csárdás megőrizte népszerűségét, sőt afféle virtusból „csak azért is” ezt húzatták az öt-hat tagú zenekarral, amelybe immár úri cigányok is bekeverültek. A modern táncok sorában megjelent a tangó, olykor felhangzott a keringő, a slowfox és a wand-step dallama. A mulatságon néhány magyarbarát román család is megjelent. Az ő tiszteletükre egyszer-kétszer órát és sírbát (szirbát) játszott a banda.

Hasonlóan 1920 után lett divattá a fiatalok farsangi nagy bálja. Ide is meghívóval lehetett bejutni. Előtte a műkedvelők szerepeltek, akiknek – természetesen – nem kellett belépti díjat fizetni a bálra sem. Másoknak 15–20 lejt (10–15 kg krumpli, 2–3 liter tej ára). A bálba – a két világháború közötti időszakban is – csak gardedámmal mehetek a lányok. Akadt olyan udvarló, aki éjjelizenét adott választottjának. Ez inkább a május elsejét megelőző hajnalban vált szokássá.

Egy évtized alatt mindkét nemzet fiatalsága beleszokott az új hatalmi helyzetbe. Műsoros bált rendezett a Gazdakör, az Ipartestület, és mivel futballklub is alakult, ennek vezetősége – főként anyagi meg gondolásból – sportbálra hívogatott.

A román paraszti fűség vasárnap délutánonként *jocot* (játék, tánc), vagy amint itt mondták: zsupát tartott valamelyik fonóházban. Népies jellege miatt a magyarok nem kapcsolódtak be ebbe a szórakozásba; vi-

szont a polgárosult rétegnek a román iskola termeiben rendezett táncestélyén már inkább feltűntek, s ha csoportban jelentek meg, tiszteletükre magyar nótát húzott Popovici bácsi.

A viszonzásról előzőleg már szóltam. Arról is, hogy Diószegen lány miatt ritkán támadt verekedés. Adatközlőim emlékezete szerint az „első román világ” húsz éve alatt csupán két ízben különböztek össze magyarok románokkal, az általuk fölkerít, de visszatartott leány miatt. Mivel a teremben granicsárok is tartózkodtak, bizony ők is beleavatkoztak a dulakodásba. A rendezőségnek és csendőrségnek közösen kellett közbelépnie.

Térjünk vissza egy békésebb jelenségre. A közeli Nagyvárad és a szaporodó helyi kispolgárság befolyását érzékelhetjük abban, hogy az igényesebb, ünnepélyesebb rendezvényeken bálkirálynőt választottak. Nem házas fiatalok egy lejért árusították a borítékokat, amelyekbe egy-egy lapocskát helyeztek a következő szöveggel: Regina balului – Bálkirálynő. A legények ez alá írták a kedvelt lány nevét. Persze a nagyon szerelmes ifjak (amennyiben ezt anyagilag is megtehették) halomnyi borítékot vásároltak érzelmeiket bizonyítandó. A bálkirálynő – az ünneplés mellett – értékes ajándékban részesült (pl. étkezés), és ő határozta meg a következő nótát, amire az általa választott fiúval táncolt.

1940 őszén beköszöntött a „magyar világ”. A XVII–XVIII. század fordulóján idetelepedett román családok maradtak, a kolonisták visszatértek Csékére. A táncéletben lényeges változás nem történt. A külsőségekben már inkább. Szaporodott a magyaros ünnepi viselet, és a lányok szoknyájuk szélére széles piros és zöld szalagokat varrtak. A legények magatartásán csupán a regrutabálokön lehetett észlelni némi átalakulást. Húsz éven át csöndesebben, visszafogottan búcsúztak falujuktól, szeretőjüktől. Most harsányabbak lettek, és ismét felhangzottak az apáiktól tanult, első világháborús katonadalok, megpótolva néhány anyaországi hazafias műdallal.

Négy év múltán a háború, a férfiak tömeges behívása, a front átvonulása, az értelmiségi réteg menekülése zavarja meg a diószegieiek életét. A népinek titulált új hatalom feloszlata a korábbi egyesületeket. Egy eleddig ismeretlen szervezet lép helyükbe, a Magyar Népi Szövetség. A béke beköszöntével a táncdelutánok, bálók szervezése ennek feladatkörébe tevődik át. Újdonság, hogy a mulatságokat bevezető műsorokba okvetlen be kellett iktatni orosz és román dalokat, csoportos táncokat. A divatosnak, modernnek tartott társasági táncokat nem kötelezte senki, maguktól is húzták a zenészek.

1950–1951 újabb fordulópont a község életében. Erősödik a pártdik-tatúra, a külaküldözés, a kollektivizálás; eszmei síkon pedig a marxista-leninista tudatformálás, a kultúra alárendelése a politikai céloknak. Ekkor bízzák meg Ruff Antal nagyváradi hatelemis szabóságéval Bihardiőszeg művelődési életének irányításával. Első lépésként egy kocsmát alakítat át a különböző rendezvények számára, majd 1953-ban többévi önadóból és a lakosság közmunkájával felépítik a ma is álló Kultúrotthont.

Napjainkban havonta általában egy bált és két-három táncestet rendeznek. E kettő abban különbözik egymástól, hogy az előbbi eltarthat hajnalig és házások is befizetnek, míg ez utóbbi éjfélkor véget ér, hiszen a fiataloknak reggel korán nagyváradi munkahelyén kell lennie. A tanítók éveken át ingyen muzsikáltak, ezzel tudva le iskolán kívüli kötelezettségüket. Falumunkát, vidéki fellépéseket is vállalniuk kellett, amihez kultúr-csoportokat alakítottak. A táncosok vezetője, betanítója Zsupon Éva, és mivel ő az élő folklórjáról elhíresült Köröstárkányból származott, beiktatta az ottani ugrózt, más, ún. magyar táncok mellett. Tárkányi népviseletet valamelyik váradi üzemi csoporttól kértek kölcsön. Ezek az idegenből ideplántált ugrósok, csúrdöngölők és társaik lényegében nem befolyásolták a diőszegi táncrendet. Hatásuk csupán annyiban nyilvánul meg, hogy ezek a párok – miután kinőttek vagy kiléptek a csoportból – olykor, a báli szünetek után elsőként állnak fel, hogy megmutassák: lám, ők ezt is tudják; még nem felejtették el. Egyébként a csárdás folyamatosan feltűnik, átválta az újnak ítélt körcsárdásra. Azonban adatfelvételem idején a városi társasági táncok töltik ki a szórakozásra fordított idő 80%-át, főleg a tangó, a polka, a csacsacsca és testvéreik.

Mostani zenészek mesélik: alkalmakként csak egyszer kiáltják be: hölgyválasz! Ez mindig tangó. A lányok sorra fölkeresik az őket szórakoztató fiúkat, de csak 1–2 percet mozdulnak velük, hogy minél többnek viszonzassák az őket ért figyelmességet. A zenészek is le-lelépnek a színpadról, keveset táncolnak, mert nem ezért fizetik őket.³⁸

1957-től a román fiúk és lányok száma egyre növekszik, hiszen a Művelődési Otthon az egész falué. Egyébként pedig: Ruff Antalt követően román lett az igazgató. Ezért műsorrendjükben a perinița (perinica = párnácska) román mozgalmi tánc is szerepel az ardeleanca (árgyelánká) és a fecioreasca (fécсорéaszká) mellett. A hóra és szirba – „parasztoș” volta miatt – ritkábban.

Megjegyzem: a kolonistáknak külön Kultúrotthont építettek, ahol havonta 1–2 alkalommal hagyományos mulatságot szerveznek. Ezeket idősebb házaspárok, 50 éves emberek is látogatják.

D. – Bihardiószeg táncéletének bemutatása nem lenne teljes, ha megfelelkezni az *egyebek* meghatározás keretébe sorolható, kisebb társasági közösségek táncot sem nélkülöző összejöveteléről. E jelenség első emlékei a két világháború közötti időszakból merülnek föl. A számban megfogyatkozott magyar értelmiség fennmaradása, korábbi életformájának megőrzése érdekében kereste a személyi, családi kapcsolatok módzatait. Télen a tágasabb lakással, nyáron a domboldali szőlőskerttel vagy nagyobb, virágos udvarral rendelkező házaspár hívta meg feleségéstől a lelkészt, orvost, gyógyszerészt, mérnököt, ügyvédet, malomtulajdonost, uradalmi gazdatisztet és a kulcsárt egy kis eszmecezeré. A férfiak kártyáztak, politizáltak, a nők beszélgettek és magukkal hozott téstával, borral kínálták társaikat. Ezekben az összejöveteleken 20–25 személy is részt vett. Akadt olyan vendéglátó, aki odarendelt néhány zenészt; nótáztak, táncoltak, többnyire moderneket. Egyik-másik asszony még estélyi ruhát is varratott. Közél egy évtizedig tartott ez a társasági élet, amikor a csendőrség rájuk üzent: jó lesz abbahagyni a magyar szervezkedést.³⁹

A vallásgyakorlat szabadságának égisze alatt a református egyház nő- és leányszövetsége hétköznapi bibliaóra, havonta egy-két vasárnapi teadélutánra várta a fiatalokat. Utóbbi egyórányi vallásos műsorral (felolvasás, szavalat, énekszám, rövid jelenet) kezdődött, majd ételféléket (sült húst, téstát, teát) árultak, s a bevételből a szegény gyerekeket segítették, ruházták föl. Nem mindig, de a harmincas évek második felében este 9 óráig tartó tánc következett. Csárdást és moderneket egyaránt jártak, persze megfelelő önmérséklettel, lévén hogy mindez a mamák figyelő tekintete előtt történt.⁴⁰

Ugyancsak ekkortájra időzíthető az a szórakozási lehetőség, amikor a szünetidőre hazatérő diákok színdarabot tanultak be, utána bállal. Meghívót nyomtattak, ezzel biztosítva az igényes közönség, a szülők és barátok jelenlétét. Mivel közöttük gazdálkodók is akadtak, a zenészek nemcsak városi nótákat, de csárdást is húztak.

A proletárdiktatúra kezdeti időszakában vasárnap délutáni „konferenciák”, politikai és tudományos előadások tartására „delegálták” a váradi párttag értelmiségieket. Hallgatóságot a helyi pártszervezetnek kellett biztosítania, azonban ez ritkán sikerült. Ekkor a Kultúrotthon igazgatója kihirdette: a konferenciákat tánc követi s ez esti 7 óráig tart. Mivel

az előadások románul és magyarul hangzottak el, a közönség e két náció fiataljaiból toborzódott. Így a csárdás mellett ardeleancát, perinitát, majd moderneket táncoltak. Amikor a propagit titkárok elrendelték az agitációs (csasztuska) brigádok megszervezését, közönség elé léptetését, ezekhez népi táncsoportokat is párosítottak; az egy-másfél órás műsort a fent említett táncdelután követte.⁴¹ A pártaktivisták néha olyan háromfelvonásos színművet ajánlottak, amit az ifjak nem szívesen tanultak be. Ilyenkor az igazgató minden próba után egyórányi táncot engedélyezett.

A hatvanas évek második felében enyhült a pártnak a művelődési életre gyakorolt nyomása. A rádió, a tévé, a turizmus hatására nyugati dallamok, magatartási formák, szabadidős szokások áramoltak be az országba. Ezeknek helyi terjesztői legfőképpen az egyetemisták és a városokban tanuló középiskolások. Ők rendezik az első házibulikat, egyazon időben több családnál zajló kisebb összejöveteleket. Mivel mindenütt beatzene szólt, hanglemez vagy magnó dallamára „rángatóztak”, mozogtak, népi táncra nem került sor.⁴²

Adatközlőim segítségével három nemzedék táncszokásait örökíthetem meg. Világossá vált, hogy a polgárosodás folyamata, majd az 1919-es uralomváltás ezen a téren is erősen megtépázta a helyi hagyományokat. 1948 után Bihardiőszegen bálokat, táncdelutánokat ugyan még tartanak, de abból kiszorulnak a szülők és a magyar nemzeti jelleget már csak a mind ritkábban felhangzó csárdás képviseli. Sőt, az újabban elszaporodó eszpresszókából, diszktókból ennek dallamai teljesen kihullnak és falvainkban is egy nemzetünk számára idegen, kozmopolita mozgáskultúra jut uralomra.

Utószó

Nagyváradon 1968 decemberében megalakult a Bihar megyei öntevékeny néprajzosokat összefogó, munkára serkentő Miron Pompiliu Egyesület. Magyar tagozatának elnöke Fábán Imre újságíró, szakmai irányítója pedig dr. Faragó József kolozsvári néprajzkutató lett.

Az első gyűjtőtábor megszervezésére 1972 augusztusában, Bihardiőszegen került sor. Tucatnyi folklorista egy héten át azon fáradozott, hogy az a szellemi kincs, amit e polgárosuló nagyköztség népe apáról fiúra áttestált, el ne vesszék, hanem tanulmányok formájában a magyarság

közös kincsévé legyen. E sorok írója a helység táncgyományainak fölmérését, megörökítését tűzte ki céljául.

Sajnos a kedvezőtlen politikai viszonyok miatt az elkészült dolgozatok többsége a részvevők fiókaiban hever. Jómagam néhány részletét közzétettem ugyan, de a teljes munka negyedszázada várja sorsának jobbba fordulását. Mostani útrabocsátásakor szükségesnek érzem annak tisztázását, hogy a bemutatott táncrend az 1972-es állapotot rögzíti. A későbbből származó, főleg könyvészeti adatok tárgyköröm lényegén nem változtattak.

Szakirodalom

- BALASSA Iván
1989 *A határainkon túli magyarok néprajza*. Bp.
- BOROVSKY Samu szerk.
1901 *Bihar vármegye és Nagyvárad*. Bp.
- COSTEA, Constantin
É. n. *Folclor coreografic din Bihor*. Vol. II. Oradea.
- DÁNIELISZ Endre
1976 *Munkavégző táncszokások Bihar-diószegen*. In: *Népismereti Dolgozatok*. Buk.
- FARAGÓ József
1946 *A tánc a mezőségi Pusztakamaráson*. Kvár.
- GYÖRFFY István
1942 *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Bp.
- KÓS Károly dr.
1972 *Népelet és néphagyomány*. Buk.
- KURUCZ Albert
1964 *Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás*. Debrecen.
- MOLNÁR János
1885 *A bihar diószegi ev. ref. egyház múltja és jelene*. Nv.
- MORVAY Péter
1953 *Utmutató népi táncaink gyűjtéséhez*. Bp.
- POP, Berindei
1972 *Județul Bihor*. Buc.
- RÉSŐ ENSEL Sándor
1867 *Magyarországi népszokások*. Bp.
- VISKI Károly dr.
1919 *Arany népe*. Nagyvárad.
***
- É. n. *A magyarság szellemi néprajza*. IV. köt. Bp. A tánc című fejezet.
***
- 1982 *Magyar Néprajzi Lexikon*. V. köt. Szüret, szüreti tánc címszavak.
***
- 1970 *Monografia comunei Diosig*. (Szerkesztőbizottság – kézirat.)

- DÁNIELISZ Endre
1993 *Szüreti táncalkalmak Bihardiőszegen. Néprajzi Látóhatár II. évf. Debrecen.*
- KAPOSZI Edit
1947 *A néptánc kutatás újabb feladatai. Ethnographia 1947. 3–4. sz.*
- MORVAY Péter
1949 *A néptánc kutatás két esztendeje. Ethnographia 1949. 3. sz.*
- RUITZ Izabella
1966 *A paraszti fűség társasége a Bódva vidékén. Ethnographia 1966. 1. sz.*
- SZÉMAN Zsuzsa
1976 *Legény- és leányélet Hajdúböszörményben. In: Honismereti írások a Hajdúböszörményből. II. köt. Hajdúböszörmény.*
- TÓTH Margit
1972 *Tardoskeddi táncok. Irodalmi Szemle XV. évf. Bratislava.*

Jegyzetek

- ¹ Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Bp. 1977. 104.
- ² Molnár 1885. 4.
- ³ *Bihar vármegye és Nagyvárad*. Bp. 1901. 54.
- ⁴ Molnár János 1885. 5.
- ⁵ Uo. 9.
- ⁶ Ezt a történetet Nagy Gábor bácsi, a 4. sz. adatközlő így mesélte el: „Bocskai fejedelemnek is volt itt birtoka, de az első tőkét nem ő, hanem a törökök ültették. Jóval azután, hogy elkergették őket, a Cserhát erdőséget Bethlen Kata – mert az övé volt – tiszteletből a diőszegieknak adta. Nemes Kovács Márton volt az a személy, akit ezzel megbízott. 1763-ban őseink a fákat kiirtották, és helyükbe szőlőt ültettek. Ezért tíz évig adó- és dézsmentességet kaptak. A dombokat Fay pasa szőlőjének mintájára telepítették. Így hagyta meg ezt Bethlen Kata. Mindezt egy régi írásból magam olvastam, mert valamikor hegybíró voltam. Fay pasa leszármazottja a Fajzi család itt Diőszegen. Az én családom, a Nagy család is leszármazott.”
- ⁷ Kurucz 1964. 4–5.
- ⁸ Balassa 1989. 52–53.
- ⁹ Molnár 1885. 19–21.
- ¹⁰ Uo. 12–19.
- ¹¹ *Monografia comunei Diosig*. (Diőszeg község monográfiája.) 1970. (kézirat)
- ¹² Uo. és a Bihari Napló Kalendáriuma 1996. 83.
- ¹³ *Néprajzi adatok – Érmellék*. (Őt helynév magyarázata). Magyar Néprajz V. köt. Debrecen 1943–1946. Bakos Lajos gyűjtése: Néprajz-hagyományok c. fejezetben *Mese a fonókából*. Magyar Nyelvőr VII. köt. Bp. 1878. 256–286.
- ¹⁴ A tábor munkájáról számol be Dánielisz Endre *Magyar folklórgyűjtés Biharban* c. cikkében. Művelődés 1972. 11. sz. 7.
- ¹⁵ Dr. Kós 1972. 81.
- ¹⁶ Uo. 81–86.
- ¹⁷ Molnár 1885. 81.
- ¹⁸ *A magyarság néprajza*. IV. köt. Bp. 1937. 277.

¹⁹ Érdemes összevetni az itteni szüreti szokásokat a magyar területen maradó észak-bihari községek úzusával. Az országhatár szétválasztotta 1919 előtti egységes tájnak azonos szokáskultúrája mellett eltérő vonások is feltűnnek. Vö. Kurucz 1964. 60–69.

²⁰ A lányok „magyar népviselete”: ráncba szedett, vékony fehér vászonszoknya, alája varrva két-három sor piros szalag; fehér batiszt vagy grenadin blúz; fodros, puffos rövid ujjal. Piros vagy bordó pruszlik, azaz mellényke laméselyemből vagy bársonyból, rajta fehér süjtásból formált zsinórdíszítés, ún. vitézkötés; némelyiknél gyöngyök. A szoknya fölött kerek aljú, szélén fodrozott, fehér kötény, két sor piros szalaggal. Fejükön pártá: piros alapon zsinór- vagy gyöngydíszítés. Lábukon fekete félcipő női sarkantyúval, hogy „szóljon a táncban”. A legények viselete: fehér vászoning bő lobogós ujjal, amit a vállnál sűrűn beraktak. Fehér vászon bőgatya; bordó vagy piros mellény, sárga gombbal és vitézkötéssel; fekete vagy sötétszürke kalap árvalányhajjal; magas szárú bokszciszma sziv alakú felsőrész bőrgombbal. A sarkára huszár- vagy más néven taréjos sarkantyút erősítettek. Vö. Kurucz 1964. 69. E népviseletré árgus szemekkel figyeltek a mindenütt jelen lévő csendőrök: nem keveredett-e a szoknyák piros csíkja mellé zöld is? Ha valakit rajtakaptak, verés vagy pénzbüntetés lett a következménye. Hasonló szigorúsággal ügyeltek minden magyar rendezvényre, egyházi vagy egyesületi megmozdulásra: nem hangzik-e el irreudenta nóta vagy államellenes kijelentés?

²¹ Vö. *A magyarság néprajza*. IV. köt. 199.

²² Uo.

²³ Molnár 1885. 78.

²⁴ Közölte özv. Fiasné Kerekes Gizella.

²⁵ Közölte Kupás Ferenc és Szabó Lajos.

²⁶ Az 1, 2, 3. számú adatközlőim.

²⁷ Nagy István Kofa közlése.

²⁸ Bónis János közlése.

²⁹ A nem is oly távoli Hajdúböszörményben az első tánckurzus a századfordulón, a felvidéki Tardoskeden pedig éppenséggel 1922-ben indul. L. Széman 1976. 52.; Tóth Margit 1972. 145.

³⁰ Özv. Nagyné Tolna Julianna közlése.

³¹ Nagy István Kofa közlése.

³² Édesapám ez idő tájt járt tánciskolába Nagyszalontán. Élete végéig emlegette a francia négyes méltóságos, szép mozdulatait, és föl idézte a tánctanár francia vezényszavait.

³³ Bónis János közlése.

³⁴ Kupás Ferenc és Szabó Lajos közlése az 1966–1972 közötti évekre vonatkozik.

³⁵ Özv. Nagyné Tolna Julianna közlése.

³⁶ Az utóbbi két lap az 1–6. sz. közlők adatai.

³⁷ Iliujiuné Sarkady Julianna közlése.

³⁸ A 20. és 21. sz. adatközlőim.

³⁹ Özv. Fias Kálmánné tiszteletesasszony közlése.

⁴⁰ A fenti személy elbeszélése nyomán.

⁴¹ Ruff Antal közlése.

⁴² A 18–21. sz. fiatalok közlése.

Adatközlők

1. Özv. Nagyné Tolnai Julianna	89 éves	háztartásbeli, földműves
2. Özv. Nagyné Nagy Julianna	89 éves	háztartásbeli, földműves
3. Nagy István Kofa	88 éves	földműves, majd kofa
4. Nagy Gábor Mócsi	86 éves	földműves, fuvaros
5. Szegedi László	80 éves	borbély, műkedvelő rendező
6. Özv. Fiasné Kerekes Gizella	79 éves	ref. lelkész özvegye
7. Bónis János	77 éves	építészmérnök
8. Ruff Antal	64 éves	volt pártaktivista, sokáig a Műv. Otthon igazgatója
9. Nagy László	60 éves	földműves, majd molnár
10. Iliutiuné Sarkady Julianna	55 éves	háztartásbeli, volt műkedvelő
11. Kovács József	52 éves	földműves
12. Dézsiné Zsupon Éva	39 éves	tanítónő, a műkedvelők irányítója
13. Gyöngyösiné Szabó Piroska	33 éves	a borlerakat dolgozója, a táncsoport műkedvelője
14. Fecsó József	32 éves	kollektivista, műkedvelő
15. Gyöngyösi Sándor	31 éves	kollektivista, majd malomban munkás, a táncsoport tagja
16. Szabó Lajos	31 éves	állategészségügyi technikus, műkedvelő zenész
17. Bodogainé Kiss Irén	27 éves	tanítónő, tánctanár
18. Kupás Ferenc	26 éves	mezőgazdasági gépész, műkedvelő zenész
19. Kiss Erzsébet	17 éves	középiskolai tanuló, műkedvelő
20. Barna Gábor	17 éves	asztalos szakmunkás
21. Gellért Sándor	17 éves	lakatos szakmunkás